

Respekt för livet – men inte för döden?

Seminarium med Stockholms förra biskop Caroline Krook i ABF-huset 15/2 2010. Samtalsledare Bengt Göransson.

Seminarieriet inleddes av Bengt Göransson som refererade till ett företag i begravningsbranschen som i individualismens tidevarv lanserat begravningen som ”den dödes sista party” med ett förslag till inbjudan undertecknat ”Puss på er alla. Välkomna till mitt sista party!” Detta hade fått honom att reagera och undra om respekten för döden var på väg ut och därmed kanske också respekten för livet.

Caroline Krook, som skulle ha samtalat med religionssociologen Anna Davidsson Bremborg, som emellertid fått förhinder, inledde med att beskriva hur begravningar gick till i det gamla bondesamhället – den huvudtes som hon kom att utveckla var att den nuvarande utvecklingen kunde ses som ett sätt att ta tillbaka begravningen och den döde till familjen och vännerna, bort ifrån ett formaliserat och främmande begravningsväsende. Bondesamhällets begravnings seder tjänade två syften, dels att hedra den döde, dels att se till att han eller hon inte skulle gå igen. Man hade stor respekt för den dödes magiska kraft, en respekt som sträcker sig tillbaka till urgamla föreställningar om att man måste ha en peng med sig att betala färjkarlen Karon med för att få färdas över floden Styx till dödsriket.

I kristen tid, på medeltiden, var det mycket viktigt att bli lagd i vigd jord, att få vila i Guds famn för evigt. Livet var uppmätt på förhand av Gud, denna föreställning tjänade också som ett skydd mot ångest. Att gripa in i detta skeende genom självmord var otänkbart, så fick inte ”självspillingen” vila i vigd jord, i synnerhet inte på kyrkogårdens södra sida, han begravdes i norr, utanför kyrkogårdsmuren och detsamma kunde även gälla personer som handskats ovarsamt med livet, som utsatt sig för onödig fara. Liksom även små barn som inte hunnit bli döpta, även om man här kunde göra undantag, t ex genom att lägga barnet i famnen på en betrodd person, som i så fall tänktes överlämna barnet i Guds händer.

Man spanade i naturen efter tecken på vem som skulle ryckas bort härnäst – södergök- dödergök och liknande – och om ett ljus slocknade under julottan var det ett säkert tecken på att döden skulle drabba den som satt närmast. Var det ett ljus på altaret låg prästen illa till. Omen och varsel var en del av vardagen. Likvattnet, det som man tvättat den döde med, kunde användas för att bota alkoholism genom att hålla det i missbrukarens mun. Den döde måste bäras ut med fötterna först för att inte gå igen.

En fråga som ventilerades på seminariet var hur lång tid det borde ta mellan dödsfall och begravning, något som tenderar att bli allt längre eftersom folk har svårt att få ihop almanackorna. Men Caroline Krook sade att även förr kunde det ta lång tid, om dödsfallet inträffade på vintern och tjälén gjorde det omöjligt att gräva grav, om inte detta förberetts tidigare, eller om det var mitt i skörden då man inte hade tid att hålla begravningsgille. Ceremonien hölls före högmässan och alltid utomhus; så småningom fick begravningsgudstjänsten en egen dag. Vid båren hölls likpredikan och personalia lästes upp, längre och svulstigare ju rikare person det gällde och ibland även beroende på hur mycket man var beredd att betala prästen. Efter pesten i Sverige 1710 hade man inte tid med några ceremonier, då gällde det bara att få folk ni jorden så fort som möjligt, det var värre än aidsepidemien i Afrika, hela byar kunde raderas ut. Vid återkommande koleraepidemier senare infördes kolerakyrkogårdar av smittoskäl, det blev början till vår tids stora begravningsplatser som inte ligger i anslutning till någon kyrka.

Dagens kyrkogårdar är synnerligen välskötta, men så har det inte alltid varit, påpekade Caroline Krook. Förr i världen kunde prästen, som ofta också var bonde, låta sina djur gå och beta bland

gravarna, man hade större respekt för livet än för döden. Den stora skillnaden mellan nu och då ligger alltså kanske inte i att vi har mindre respekt för döden, menade Caroline Krook, utan i det faktum att i det gamla bondesamhälle var döden, om inte något välkommet – det har den aldrig varit – utan något välkänt, jämfört med idag då döden blivit något främmande som andra tar hand om. Förr var det vanligt med likvisning och att man rörde vid den döda, det gällde också för barn. Kanske håller våra seder här på att ändras genom våra invandrare som tar med sig seder från andra länder. På sjukhuset numera har man mycket noggranna instruktioner för hur man ska handha döden och den döda kroppen beroende på vilken religiös tro de anhöriga bekänner sig till. Och nog var det bra konstigt, ansåg hon, att både judar och muslimer ordnar begravning inom några dagar, medan det tar oss kristna så lång tid – även till skillnad från de nordiska grannländerna. Hon hade faktiskt fört fram förslaget att bårhusen borde ta betalt med en tusenlapp om dagen för längre liggtid än tio dagar, ett förslag som delvis togs illa upp, men som kanske vore effektivt.

Hon hade inget emot kortare anvisningar från den döda om hur begravningen borde ordnas, men någon total frihet var hon inte anhängare av. Den som väljer Svenska kyrkan måste acceptera att det då är kyrkans ordning som råder och då står Kristus och återuppståndelsen i centrum, inte den döda, sade hon. Att ändra i ritualen och hoppa över det kristna budskapet går inte, då får man välja en annan begravningsform – något som hon hade full respekt för.

Caroline Krook kunde tåla rosa kistor och kistor med sportbilsdekorationer, även om hon påpekade att blomsterdekorationerna är ett ganska sent påfund – lite murgröna eller granris kunde duga förr, och det var för övrigt också ur denna sed som Blomsterfonden uppstod; i stället för kistblommor kunde man sätta in pengar på Blomsterfonden för välgörande ändamål.

Att folk vill sätta sin egen prägel på begravningen är inte så farligt, tyckte Caroline Krook - även om hon sade definitivt nej till att avkristna kyrkans begravningsritual - det allra värsta är när ingen bryr sig, när ingen följer kistan till graven. Sådana fall kallas ”direktare” på begravningsbyråerna och när det sociala tvingas ordna med begravningen i brist på anhöriga och andra närstående måste prästen se till att ha en diakon med sig och ägna den döda en alldeles speciell omtanke och innerlighet. För som hon sa, om vi inte begraver våra döda, då blir vi som djur – kanske är det just här i begravningsritualet, när man ursprungligen bara öste lite jord och lade några kvistar över, som skillnaden mellan djur och människor först gick i dagen.

Hon tyckte det var bra om kroppen – som man älskat - fanns med i kistan vid begravningen, och ännu inte hunnit kremeras, även om hon beskrev bårhusen som oetiska, hemska ställen, där hon själv inte ville ligga längre än absolut nödvändigt, och hon efterlyste både liktåg och utfärdsandakter som fanns förr, men som numera upphört. Anhörigas tal till den döde tyckte hon kunde anstå till kyrkkaffet och kyrklig begravning förutsatte medlemskap – om inte alldeles speciella omständigheter kunde åberopas, som t ex att en ung människa gått ur sina föräldrar ovetandes och sedan omkommit i en olycka. Då kunde man göra undantag och väl var det, sade hon. Det var dock undantag det handlade om. Att utesluta någon ur kyrkan går dock inte, vi saknar ordning för kyrkotukt, något som fortfarande finns inom katolicismen, upplyste Caroline Krook – detta var några av svaren som hon gav på de många frågor som kom upp i publiken. Hon berättade även att hon själv som biskop skrivit brev till alla socialförvaltningar i Stockholmsområdet och påpekat det oetiska i att framhålla för bidragssökande att de kunde reducera sina utgifter med 4000 kronor om de gick ur kyrkan – med påföljd att de sedan inte kunde få kyrklig begravning. När folk annars tycker att det är överflödigt kan det bero på vår utmärkta sjukhuskyrka, sade hon också, man tycker sig redan ha haft den ceremoni som behövs på sjukhuset.

Hon instämde i att trenden går mot fler borgerliga begravningar men påpekade att det i sammanhanget är viktigt att kyrkan håller på sin egen identitet och fortsätter med sin egen kristna ordning – öppen genom avtal också för många utländska och även svenska frikyrkliga samfund. Även för urnsättning finns en ritual i psalmboken, som ger förslag om hur man kan bära sig åt och man har rätt att få hjälp av kyrkogårdspersonal så att man slipper stå där ensam och sänka ner

”en bytta i ett snöre” Fotografering fick ske före och efter ceremonien och videofilmning måste utföras av någon icke anhörig som fick hålla sig still på en plats i kyrkan.

Caroline Krook avtackades för sin stora teoretiska kunskap, sitt pragmatiska sinnelag och sin auktoritet av Bengt Göransson som även tackade för hennes lektion som hjälpt honom se den moderna utvecklingen i ett längre perspektiv. Han avslutade med att läsa en dikt om tjugåringen som fasar för vad som kommer efter döden och åttioåringen för vad som kommer dessförinnan.

Kerstin Vinterhed